

2009-03-30

Bilaga till Dnr 2009/0073

Hjälpmedelsinstitutets plan för genomförande av uppdraget att sprida kunskap om och utveckla hjälpmedel till personer med psykisk funktionsnedsättning

Regeringen har uppdragit åt Hjälpmedelsinstitutet att:

- Öka och utveckla informationen samt förbättra informationsvägarna om hjälpmedel till brukare, anhöriga och olika huvudmän.
- Utforma och genomföra utbildningar om hjälpmedel till olika personalgrupper, bland annat handläggare och andra tjänstemän som bedömer behov av stödinsatser i kommuner och landsting.
- Utveckla nya hjälpmedel, tjänster och metoder till personer med psykisk funktionsnedsättning samt främja användningen av bra produkter.

För år 2009 får Hjälpmedelsinstitutet använda;

- 4 miljoner kronor för att öka och utveckla information samt förbättra informationsvägarna
- 4 miljoner kronor för att utforma och genomföra utbildningar
- 5 miljoner kronor för att utveckla hjälpmedel, tjänster och metoder och främja användningen av dessa
- 1,5 miljoner kronor (högst) för Hjälpmedelsinstitutets egna kostnader för samordning av verksamheten
- 0,5 miljoner kronor (högst) för utvärdering

Hjälpmedelsinstitutet ska samråda med Socialstyrelsen, Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), Sveriges kommuner och Landsting (SKL) och andra lämpliga aktörer.

Utgångspunkter vid genomförandet

Under åren 2001-2008 har Hjälpmedelsinstitutet genomfört flera projekt inom kognitionsområdet. En viktig utgångspunkt för Hjälpmedelsinstitutet när detta uppdrag ska planeras och genomföras är de erfarenheter och kunskaper som följt med projektet HumanTeknik, som avslutades 2004, och de därefter följande aktiviteterna.

Det var ett framgångsrikt projekt som visade möjligheterna att med hjälpmedel förbättra livssituationen för personer med psykisk funktionsnedsättning. Att projektet kom att omfatta ett begränsat antal personer (12 st) berodde på att när hjälpmedel till personer med psykiska funktionshinder utifrån schizofreni/psykos och eller tvångsproblematik ska tas i bruk förutsätter det stora arbetsinsatser. Det behövs bland annat bra metoder som lägger grunden för tillit och förtroende för personalen när brukaren ska ta till sig och använda hjälpmedlet i sin egen vardag.

För att ta tillvara och sprida kunskapen om psykisk funktionsnedsättning och hjälpmedel som kom fram i projektet HumanTeknik fick avdelningen för socialpsykiatri/HumanTeknik i Karlstad i uppdrag av Nationell Psykiatrisamordning att skapa ett Nationellt kunskapsnätverk. Syftet var att öka kunskapen om psykiska funktionsnedsättningar och hjälpmedel och att vara en resurs för utbildning och information samt att vara en mötesplats för aktörer inom området.

Viktiga erfarenheter har också vunnits i projekt som KogniTek, som bland annat vänt sig till personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättning, och andra försöksverksamheter som institutet drivit eller varit delaktigt i.

Några iakttagelser som styr de nu aktuella insatserna är:

- att hjälpmedel för personer med nedsatt kognitiv förmåga är ett relativt nytt område
- att när personer får tillgång till rätt teknikstöd, det kan gälla såväl låg- som högteknologi, gör det stor skillnad i det dagliga livet
- att behovsbedömningar är mycket viktiga och det är viktigt att de görs på ett professionellt sätt med godkända instrument
- att introduktion av kognitiva hjälpmedel och metoder tar lång tid
- att uppföljningen är oerhört viktig och det räcker inte med bara en gång utan flera under en längre tid
- att när närstående och eller familjemedlemmar måste involveras krävs ett annat arbetssätt
- att det är viktigt att ha en strukturerad arbetsplan/modell som närmast berörda är överens om.

HI:s ambition är att verka för att personer med psykisk funktionsnedsättning efter uppdragets genomförande i högre utsträckning får tillgång till de kognitiva hjälpmedel man behöver.

Beröringspunkter med andra uppdrag

En rad andra regeringsuppdrag har beröringspunkter med Hjälpmedelsinstitutets uppdrag. Institutet ser det som en nödvändighet att genomföra delar av uppdraget i nära samverkan med flera av dessa. En dialog med andra uppdragstagare har inletts. Ett fortlöpande praktiskt samarbete kommer att vara en viktig ingrediens vid genomförandet.

Regionala samordnare – Nationella kunskapsnätverket

För genomförandet av uppdraget är ambitionen att etablera regionala samordnare, som länkar till och från brukare och anhöriga samt olika personalgrupper och huvudmän runt om i landet. Flertalet av dessa samordnare och stödje punkter bör kunna hittas i

-det ovan nämnda nationella kunskapsnätverket, med personer som gått ”Utbildning för Utbildare”, och det utbildningsmaterial som tagits fram i anslutning till utbildningen och bland

-de ambassadörer från Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH) och Schizofreniförbundet-intressförbundet för personer med schizofreni och liknande psykoser, som fått samma utbildning.

Uppgradering av nuvarande nätverk och ambassadörer samt behov av förstärkning och nytillskott avses bland annat att göras genom att anlita de personer i Karlstad som arbetat med projektet HumanTeknik och det nationella kunskapsnätverket.

Samordnarna avses få rollen som ”ambassadörer” med tyngdpunkt på att vara uppdaterade om vad som regionalt och lokalt händer inom hjälpmedelsområdet för personer med psykisk funktionsnedsättning. De ska med sin kunskap om närområdet fungera som lotsar för det HI avser att göra inom uppdragets ram. Förhoppningsvis ska detta arbetssätt leda till att träffsäkerheten i det HI gör stärks.

Ett annat viktigt nätverk för information och kommunikation är HI:s nätverk Kognet. Nätverket består av hjälpmedelskonsulenter och motsvarande från landets alla hjälpmedelscentraler, som arbetar inom området kognition. Nätverket träffas årligen under två dagar för fortbildning och utbyte av erfarenheter.

I sammanhanget inventeras också förekomsten av visningsmiljöer/visningslägenheter för att få en uppfattning om vad som kan användas för att illustrera hur hjälpmedel kan användas i vardagsmiljöer. I förekommande fall kan det bli aktuellt att medverka till att nya visningsmiljöer tillskapas.

Starkare brukarinflytande

Som en förlängning av projekten HumanTeknik och Nationellt kunskapsnätverk kommer Institutet att ta initiativ till att det fortlöpande genomförs brukarundersökningar. De kommer att avse tillgängligheten till organisationer, befattningshavare, tjänster och produkter vad avser kognitiva hjälpmedel för personer med psykisk funktionsnedsättning. Ett tillvägagångssätt som kommer att prövas är den metod som tas upp i utvärderingsrapporten av det Nationella

kunskapsnätverket, som togs fram av Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete inom socialtjänsten (IKU), vid Karlstads universitet.

Kostnad-nyttostudier

I samverkan med Handisam, SKL m fl ska prövas om det finns möjligheter att vidareutveckla kostnads- och nyttoaspekterna för samhället i mätbara termer av hjälpmedel till dessa personer. Inte minst handlar det om att tydliggöra nyttoeffekterna av hjälpmedel för att öka brukarnas självständighet. Det handlar också om att beskriva den effekt, ekonomiskt och verksamhetsmässigt, som hjälpmedel kan ha för att stödja de insatser som kommuner och lansting ansvarar för gentemot brukarna.

Information

Hjälpmedelsinstitutet ska öka och utveckla informationen samt förbättra informationsvägarna om hjälpmedel till brukare, anhöriga och huvudmän. Informationsinsatserna kommer dels att ha en bred ansats för att uppmärksamma och sprida information om uppdraget och om att det finns hjälpmedel dels riktade insatser till olika målgrupper.

Det som Hjälpmedelsinstitutets personal redan idag gör i form av föreläsningar, informationsmöten, seminarier med mera kommer att systematiseras till form och innehåll för att få fler aktörer att agera som utbildnings- och kompetenshögare.

Kunskapen om hjälpmedel ska höjas på alla nivåer; den politiska, chefstjänstemän, handläggare och baspersonal. Av naturliga skäl kommer innehållet i dessa riktade insatser se olika ut. Förutsättningarna för att medverka vid olika sammankomster där dessa grupper träffas kommer att klarläggas i samverkan med SKL, enskilda kommuner och landsting samt Socialstyrelsen.

Den tilltagande efterfrågan på informationsmaterial i samband med konferenser, seminarier och föreläsningar, ska också systematiseras och formaliseras så att fler har tillgång till ett enhetligt informationsmaterial, som kan användas i olika sammanhang.

Viktiga informationsbärare är personer som har goda kunskaper om hur det fungerar där insatserna ska ske. Nätverket NSPH blir en naturlig partner när informationen ska förstärkas och informationsvägarna ska förbättras.

HI kommer att ha årliga seminarietillfällen med NSPH.

Andra viktiga förmedlare av information om hjälpmedel blir de regionala samordnarna och ”ambassadörerna”.

Alla ansträngningar ska göras för att förenkla och strukturera informationen om hjälpmedel på HI:s webb. Brukare och anhöriga ska enkelt kunna ta del av information om olika hjälpmedel. Den informationsportal om kognition som i dag finns på Hjälpmedelstorget, som drivs av Institutet, kommer att vidareutvecklas.

På HI:s webb ska huvudmän lätt finna exempel på hjälpmedel som kan underlätta för personer med funktionshinder.

HI kommer att samarbeta med Socialstyrelsens NU-enhet omkring deras webbutbildning för personal och andra yrkesutbildningar.

Under år 2010 ska informationssidan förstärkas med en ambulerande utställning till vilken knyts olika föreläsningar och seminarier.

HI har redan idag en stor bredd på sitt informationsmaterial som är riktat till brukare, anhöriga, personalgrupper och olika myndigheter. HI ska i samverkan med brukar- och anhängigorganisationer förädla och vidareutveckla materialet samt komma fram till om nya informationsvägar ska prövas. En kommunikationsplan kommer att vara styrande för det fortsatta informationsarbetet.

Sprida information om uppdraget

Förutom de ordinarie informationskanalerna ska HI mer aktivt finnas med i olika opinionsbildningssammanhang, som till exempel Almedalen, fackliga- och intressepolitiska media (Socionomen, Kommunalarbetaren, Arbetsterapeuten med flera), Dagens samhälle, aktuella nätverk.

Under 2009 kommer också delprojektet om utvecklingsstödet till nya hjälpmedel, metoder och tjänster att spela en viktig roll för att sprida kunskap om uppdraget.

Därutöver finns det en internationell arena för hjälpmedel där Sverige är i framkant. HI kan bidra till att lyfta fram det framgångsrika svenska arbetet inom området hjälpmedel för personer med psykisk funktionsnedsättning och därmed främja svensk export.

Utbildning

Hjälpmedelinstitutet ska utforma och genomföra utbildningar om hjälpmedel till olika personalgrupper, bland annat handläggare och andra tjänstemän som bedömer behov av stödinsatser i kommuner och landsting.

De primära målgrupperna

inom kommunerna: arbetsterapeuter, biståndsbedömare, hemtjänstpersonal, boendestödjare

inom landstingen: förskrivare (arbetsterapeuter), hjälpmedelskonsulenter, bostadsanpassare, chefer för hjälpmedelsförsörjningen

inom utbildningar: omvårdnadslinjer, socionomutbildningar och arbetsterapeututbildningar.

Under år 2009 startar arbetet med att ta fram ett system med små väldefinierade utbildningsmoduler om hjälpmedel för olika utbildningsanordnare.

Denna utbildningsinsats planeras i följande steg

- 2009 kartläggning om och hur kunskaper om hjälpmedel tas upp i olika utbildningar samt vilken kunskap målgruppen har om hjälpmedel.

- 2009-2010 framtagande av möjliga utbildningsmoduler för olika utbildningar

- hösten 2010 och vår 2011 prov
- hösten 2011 justeringar
- våren 2012 leverans av utbildningsmoduler

Information och kunskap om hjälpmedel ska införlivas i utbildningar för personal inom vård och omsorg. I arbetet kommer företrädare för de olika yrkesgrupperna att spela en viktig roll. Därutöver ska kompetenshöjande insatser för motsvarande personalgrupper ute i verksamheterna genomföras.

Modellandsting och modellkommuner

I dag regleras hjälpmedel i Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) och förskrivs av både kommun och landsting. Uppdelningen av ansvaret varierar ifrån region till region. Det finns idag ingen definition av begreppet hjälpmedel för personer med funktionsnedsättningar. Däremot finns bestämmelser som reglerar vem som ska få hjälpmedelsinsatser. I många fall finns det en bestämd lista varifrån de ansvariga förskrivarna kan förskriva hjälpmedel.

För att samhället ska kunna ge ett optimalt stöd till personer med kognitiva funktionsnedsättningar behöver samordningen förbättras ifråga om alla de olika stödåtgärder som samhället förfogar över. Det gäller exempelvis samspillet mellan hjälpmedelsförsörjning, LSS-åtgärder, biståndsbedömning och bostadsanpassning. Samordningen måste dessutom omfatta alla organisatoriska nivåer, från högsta beslutsnivå till arbetet ute på fältet.

Och det gäller att också på teknikens område få alla berörda aktörer att samverka och dra åt samma håll. Det gäller företag, branschorganisationer, forskningsinstitutioner, brukarorganisationer m.fl.

Som en utlöpare av projektet HumanTeknik prövas nu ett annat sätt att förskriva hjälpmedel i Karlstads kommun.

Hjälpmiddelsinstitutets avser att i ett eller två geografiska områden pröva någon variant av samverkan och förskrivning av hjälpmedel. En eller två modeller kommer att erbjudas något landsting och eller några kommuner.

HI:s nationella kartläggningar av hjälpmedelsförsörjningen har dessutom visat att det är inom kognitionsområdet, som de största förändringarna har skett. HI anser det därför angeläget att få en bild av hur förändringarna har påverkat tillgången till hjälpmedel.

SKL kommer att vara en samtalspart när lämpliga kommuner och landsting ska utses och tillfrågas.

Utvecklingsstödet

Hjälpmiddelsinstitutet ska stödja utvecklingen av nya hjälpmedel, tjänster och metoder till personer med psykisk funktionsnedsättning sam främja användningen av bra produkter.

Inom de närmaste månaderna kommer HI att anordna fyra informationsträffar om utvecklingsstödet. HI ser gärna att stöd ges till såväl nya hjälpmedel, tjänster

och metoder som vidareutveckling av befintliga produkter, tjänster och metoder. HI ser också gärna att stöd ges till metodbeskrivningar av olika hjälpmedel och deras användning.

HI planerar för tre ansökningstillfällen; september 2009, mars och september 2010. Ansökningarna kommer att granskas av HI:s personal, som kan komma att anlita extern expertis. HI eftersträvar också att få med brukarnas synpunkter i beredningsprocessen.

Utvärdering, effekter av insatserna

Under våren 2009 knyts till uppdraget forskare och utvärderare, som ska fungera som kvalitetssäkrare.

Utvärderingen kommer i första hand att handla om målutvärdering och processutvärdering. I den mån effekter kan ses och urskiljas redan under åren 2009-2011 kommer de att belysas.

Den nulägesundersökning, av kunskap och utbildning om hjälpmedel som finns hos beslutsfattare och olika personalgrupper, som görs våren 2009 och därefter ytterligare tre gånger kommer att vara en indikator på vilka effekter uppdraget ger.

Målen för de olika insatserna kommer att förtydligas utifrån de nulägesbeskrivningar som inledningsvis tas fram.

Avgränsningar

Målgrupp

Till grund för överväganden om målgruppen är det naturligt för Institutet att utgå ifrån den definition av psykisk funktionsnedsättning/hinder som etablerades av Nationell psykiatrisamordning: En person har ett psykiskt funktionshinder om han eller hon har väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter på viktiga livsområden och dessa begränsningar har funnits eller kan antas komma att bestå under längre tid. Svårigheterna ska vara en konsekvens av psykiskt störning.

Enligt Nationell psykiatrisamordning innebär definitionen ingen begränsning vad gäller ålder. I praktiken menar man dock att barn upp till och med grundskoleåldern (ca 16 år) inte omfattas, eftersom de livsområden (boende, studier, arbete, sysselsättning, social gemenskap/relationer, fritid) som är aktuella vanligen associeras till vuxenlivet. Det kan också vara svårt att bedöma prognosen för framtida social funktion hos unga.

HI kommer att bygga på den erfarenhet som vunnits från tidigare projekt och arbeta med fokus på kognitiva problem som följer av vissa diagnoser, som institutet har byggt upp god kunskap om. Erfarenheter inom den kommunala socialpsykiatrin pekar på betydelsen av att också ägna sig åt unga personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning med hänsyn till den positiva effekt som uppmärksamhets vid användningen av hjälpmedel. Detta ligger också i linje med

erfarenheterna från HI:s projekt KogniTek. I dialog med NSPH kan det också bli aktuellt att diskutera insatser gentemot andra målgrupper.

Budget

Under 2009 kommer en betydande del av arbetet att handla om att nå ut med information om uppdraget, etablera ett nära samarbete med andra aktörer samt stimulera framtagandet av nya och vidareutveckla befintliga produkter, metoder och tjänster. Vidare kommer 2009 att kännetecknas av att en rad insatser initieras. Formerna för utvärderingen kommer att läggas fast under 2009. Vissa riktade informationsinsatser kommer att genomföras under 2009. När det gäller utbildningsfrågor kommer kartläggningsarbetet att inledas liksom förutsättningarna för samplanering med andra aktörer att inledas.

Allt eftersom de olika insatserna kostnadsberäknas kommer styrgruppen att ta beslut om vilka insatser som ska prioriteras.